

БОГОСЛОВЉЕ

ИЗДАЈЕ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
У БЕОГРАДУ

Година XXIV (XXXIX)

1980.

Свеска 1 и 2

БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
1920—1980.

Сваки јубилеј неке установе представља својеврсну ретроспективу, осврт на пређени период њеног постојања и рада, на прилике у којима се он одвијао, на постигнуте резултате, на успехе и неуспехе. Кроз ту ретроспективу сагледава се, у конкретности, смисао и циљ постојања установе-јубилара, као и смисао напора оних људи који су њен узвишени циљ остваривали. То сагледавање чине овом приликом они који данас раде на Богословском факултету као највишој школи и богословско-научној установи Српске православне цркве, осврћући се на првих шездесет година њеног постојања и рада. Резултати те ретроспективе су многоструки: одаје се признање онима који су у овом периоду на Факултету радили; сагледавају се резултати њиховог рада; постаје јасан, јер је оствариван, смисао и циљ постојања ове установе и корени из којих се она родила; коначно, постаје јасна потреба научне теологије у животу цркве.

Високо школство Српске православне цркве стварано је кроз векове не као нека свечана, раскошна, надградња над основима црквеног и верског живота. Оно није луксузни украс црквене стварности него основна, насушна и суштинска потреба црквеног живота. Научна теологија је потребна свакој помесној цркви ради чувања и правилног тумачења хришћанских истина, ради образовања клира и ради правилног руковођења верским животом верних, пастве, народа Божјег, чиме се народна вера чува од сујеверја и застрањења. Висока, научна, теологија се, дакле, нужно рађа из основних потреба живота Цркве, она је постулат живота Цркве. Историја то јасно потврђује.

Рађање српског богословског школства догодило се истовремено са рађањем самосталне Српске православне цркве. При остваривању свога генијалног плана и визије будуће Цркве свога народа, Свети Сава најпре оснива у Светој Гори Атонској српски манастир Хиландар у коме ће најспособнији српски монаси да усвоје већ потпуно расцветалу византијску општу и црквену културу и цивилизацију, како би је могли успешно пресађивати у свој народ, односно, како би Светитељ многе од њих могао сутра насадити „јакo дрeвa маслинаја в мислењем раји“ свога „отачаства“. Они треба да постану „српски просветитељи и учитељи“. И постали су. Кад су, две деценије после оснивања Хиландара, првом српском архиепископу били потребни сарадници, Хиландар је већ био у стању да му их даде

као културно оспособљене ентузијасте, дорасле великом задатку који је пред њих ставио велики неимар Српске цркве. И само благодарећи солидној општој и богословској спреми васпитаника ове прве српске високе богословске школе, израсле из снажног корена византијске светоотачке теологије, могли су ови „српски просветитељи и учитељи“ да у рекордном времену уведу српски народ са његовим развојним културним стваралаштвом у ред најкултурнијих народа оног времена. Од појаве Студенице до Манасије прошла су света два века, сјајна два века културног стваралаштва, које је, у времену кад је Византија патила и била у кризама, представљало бриљантан завршетак византијске уметности у словенском издању и стварање једне књижевности чију вредност увиђамо ове више у наше дане.

Хиландар није остао усамљени центар српске богословске науке. Он се попут кошнице ројио и ми ускоро видимо у земљи свога „отацтва“ нове културно-просветне центре у Пећи, Манасији, Раваници, у Рачи, у слободи и у ројству. Живот Цркве је захтевао неговање богословске науке, јер су јој били потребни њени резултати. Из те потребе ничу школе после „Велике сеобе“ и у земљама аустријског царства, устројене према захтевима свога времена и условима живота. Карловачка богословија ушла је у XX век као модерна висока богословска школа. Њу је 1920. године наследио и продужио њен рад Богословски факултет Београдског универзитета.

Београдска Велика школа, као највиша научно-просветна установа у Краљевини Србији, претворена је 1905. године у Универзитет. Закон о Београдском универзитету из 1905. предвидео је поред осталих факултета и оснивање Богословског факултета, али због недостатка квалификованих наставника и због ратова који су ускоро настали није било могуће одмах остварити отварање Богословског факултета. Одлука о отварању Богословског факултета на Универзитету остварена је тек 1920. године. То су омогућиле нове прилике. Ратовање је завршено, а у земљу стиглоше многи Руси-избеглице, међу њима и неколико учених богослова и професора руских духовних академија (Александар Доброклонски, Теодор Титов, Михаил Георгијевски, Александар Рождественски, Николај Глубоковски), који су се ставили на расположење Српској цркви и њеној просвети. Првој седници Православног богословског факултета одржаној 6. септембра 1920. у Ректорату Београдског универзитета председавао је др Александар Доброклонски, контрактуални редовни професор Опште црквене историје као „најстарији и по годинама узраста и по годинама професорске службе“. На тој седници је за првог декана Богословског факултета изабран први редовни професор Историје Српске цркве, прота Стеван М. Димитријевић. Био је то рођендан овог факултета.

За стручне богословске предмете преузети су, путем избора, поједини професори бивше Карловачке богословије. Тако је за Свето писмо Старог завета изабран Иринеј Гирић, али како је он ускоро изабран и посвећен за епископа тимочког, преузео је овај предмет Александар Рождественски, професор Петроградске духовне академије. Исто тако је после избора и посвећења Илариона Зеремског за епархијског архијереја изабран за професора Светог писма Но-

вог завета Димитрије Стефановић, а за Литургику Лазар Мирковић, који је као и Стефановић био раније професор Карловачке богословије, а затим професор краткотрајног Православног богословског факултета Загребачког универзитета, одакле су преузети овамо. За остале предмете узимани су као редовни или хонорарни наставници професори других факултета. Међу њима су били: Веселин Чајкановић за Историју религија; Александар Белић за црквенословенски, али га је ускоро заменио Љубомир Стојановић; Драгутин Анастасијевић за Грчки језик и Историју византијске културе. Касније су изабрани Радован Кошутић за Руски језик, Владимир Петковић а после њега Борђе Мано-Зиси за Историју уметности, Чедомир Митровић за Црквено право, Стјепан Куљбакин за Црквенословенски. Са Богословије Светог Саве изабрана су два професора који су имали научни степен доктора теологије: Радивој Јосић за Апологетику и Јордан Илић за Педагогику са Методиком верске наставе.

Предавања на Богословском факултету Београдског универзитета почела су 15. децембра 1920, а први испити обављени су крајем јуна 1921. године.

Живот Факултета је потекао као река која тражи и ствара своје корито, наилазећи на препреке које је требало савладавати или заобилазити, да би се у мирним етапама његовог животног тока стварало изобилно и солидно. Првих двадесет година постојања Богословског факултета биле су испуњене не само организационим бригама него и крупним резултатима научног рада професорског кадра. Пишу се уџбеници и приручници, стручне студије и монографије (види био-библиографије умрлих наставника у овом зборнику), од 1926. издаје се стручни богословски часопис „Богословље“, а од 1932. и часопис „Светосавље“, као орган Удружења студената Богословског факултета. Прву основу за научни рад представљала је факултетска библиотека. Она је већ у почетку ојачала пристизањем поклона и прилога. Тако је крајем 1921. примљено од Serbian Church Fund Theological Library 830 свезака књига, а од бернског старокатоличког бискупа Херцога комплет часописа Internationale Kirchliche Zeitschrift, док је извесна госпођа Џенкинс послала за библиотеку најпре прилог од 1000 долара, а затим други прилог од 200 фунти стерлинга. Правни факултет Београдског универзитета умољен је да уступи овом Факултету библиотеку поч. епископа Никодима Милаша, било откупом или позајмицом, али то није остварено. Библиотеку Богословског факултета је нарочито обогатио 1924. први декан, прота Стеван М. Димитријевић, великим бројем руских богословских књига и часописа које је он те године донео из Совјетског Савеза, те је библиотека 1930. имала 9.700 инвентарских бројева са преко 20.000 свезака, да би се тај број до другог светског рата попео на 13.000 инвентарских бројева.

Печат животу младог Факултета дала је, неоспорно, изузетна и светла личност проте Стевана Димитријевића. Када је Прота 1936. био промовисан за почасног доктора богословских наука, рекао је на свечаној промоцији ректор Београдског универзитета, професор Владимир Ђоровић, поред осталог: „Част коју вам је указао Савет вашег факултета и Сенат нашег универзитета, што је баш

вас изабрао као првог доктора богословске струке — сасвим је оправдана. Ваши научни послови и ваша љубав за науку заслуживали су да буду признати. Али, сем тога наша школа хтела је да истакне и одликује и ваш организаторски рад. Ви сте га у довољној мери показали већ као ректор Призренске богословије и као једна врста администратора хилендарске монашке заједнице, а сјајно сте га потврдили као један од првих наставника и оснивача Богословског факултета. Ви сте били први његов декан, у најтеже доба, када је требало све подизати из темеља, и били сте седам година декан и исто толико продекан. Нема наставника у овој школи који је више времена посветио чисто школским пословима, и то тако пожртвовано и с љубављу...

Научно интересовање појединих професора Богословског факултета између два рата кретало се, углавном, у оквиру оне богословске дисциплине коју су предавали, иако су, сваки са свог аспекта, често пратили и дотицали актуелне проблеме цркве и верског живота. Библиста Димитрије Стефановић нам је оставио своје тумачење на Матејево јеванђеље и многе студије из исагогике и новозаветне ексегезе. Лазар Мирковић нас је задужио својом Литургијом, Херотологијом, преводима старих српских биографија и великим бројем иконографских студија, које је он писао „као литургијачар и, шире, као богослов којем је уметничко дело предмет култа, а идеја садржана у њему једино у служби црквене идеологије... Полазећи од свог огромног знања литургијских текстова, патристичких списа, црквених проповеди и песама, тумачења литургије и објашњења симболичних вредности слика, упуштао се, помоћу метода богословских наука, у потрагу за одгонетањем теме. Тај једноставан и јасан метод, који је он, као теолог, употребљавао у историји српске и византијске уметности допринео је да се многа тамна места средњовековног сликарства осветле. Већ тада његов рад је био запажен, јер га је уврстио у онај врло узан круг европских историчара уметности који су имали ту предност што су, интердисциплинарним путем, били у стању да дођу до значајних научних резултата“ (В. Бурић). Етичар Атанасије Поповић, поред студија из области хришћанске етике, оставио нам је опширну књигу „Морални закон“, а Радивој Јосић своја дела „Месијанска идеја код културних народа пре Христа“ и „Борба за и против јеванђелског Исуса Христа“, која је тада била врло актуелна и младим теолозима добродошла. Јосић је, уопште, „међу свим српским теолозима дао далеко највише и најстручнијих апологетских радова“ (А. Милин) између два рата. Византолошке студије Филарета Гранића и Драгутина Анастасијевића, који се бавио најзамршенијим проблемима и српске средњовековне историје, понајвише црквене, улазе у врх светских научних достигнућа из ове области. Радослав Грујић је 1936. дошао на Богословски факултет већ као врхунски научник и неоспорни ауторитет у области српске црквене историографије. Његова биографија је већ до тада имала око 230 јединица међу којима су била и његова капитална дела, почевши од његове „Апологије српског народа у Хрватској и Славонији и његових главних обележја“ (1909) до монографија о Пакрачкој епархији (1930) и Скопској митропологији (1935). По-

себну вредност имају његови чланци у Станојевићевој Народној енциклопедији, писани често на основу до тада непознатих података, због чега су представљали последњу реч у науци. Борислав Лоренц је поред својих философско-историјских студија обогатио нашу науку својом „Психологијом и философијом религије“, књигама „Мисао и акција“, „Тајна првог човека“ и „Проблем бесмртности душе“, које су снажно утицале на младу богословску генерацију. Канониста Сергије Тројицки се нарочито позабавио проблемима Светосавске крмчије, а после рата је изненадио светску научну јавност објављивањем дела св. Методија Словенског „Закон судниј људем“, као првог законског споменика писаног словенским језиком а грчким словима. Догматичар Јустин Поповић је обогатио нашу богословску књижевност својом Догматиком (I и II део пре рата) а III део у наше дане, 1978), која представља нов приступ излагању „православне философије истине“. Ова Догматика је писана доживљавањем оне у бићу Цркве вековно присутне откривене истине, коју Црква манифестује и изражава кроз уста светих отаца, кроз црквену поезију, кроз живот праведника и светаца. Такво осећање пулса црквеног бића и дисања тела Цркве добило је у делу Јустина Поповића одговарајући израз у бујности стила, у речи и фрази, те његова Догматика није стерилно сува и научно хладна. Она не само да информише, већ и одушевљава. Викентије Фрадински, који је почео са аскетиком, посветио је касније много времена проучавању старих оријенталних (дохалкидонских) цркава, о којима се у нашој науци до тада мало знало.

Уско стручни рад у настави био је између два рата везан за потребе студената. Њима је поред уџбеника, који су се тек сада рађали — понекад и кроз техничку сарадњу професора и студената — било потребно да имају и посебне студије о појединим богословским проблемима, што је усталасавало стручно интересовање студената и побуђивало их на властито продуљивање појединих богословских проблема. Та блискост и узајамно прожимање духовног живота наставника и студената створили су једну еминентну генерацију младих теолога, који представљају већи успех својих професора од свега онога што су написали. Ти млади људи су кроз „Светосавље“, „Богословље“, „Хришћанску Мисао“ и „Хришћанско Дело“ просипали не само своје богато знање него и пламен свог православног одушевења. А било их је доста.

У првој деценији рада број студената на Богословском факултету био је релативно мален, али је постепено растао, да би се 1930/31. школске године укупан број студената попео на 226, од којих је 98 било уписано у прву годину. Највећи број уписаних студената био је у школској 1938/39. години. Било их је тада 340, а од тога 32 студенткиње. У прву годину уписано је тада 106 студената. Факултетско дрво се разгранало, процветало и доносило плодове. Али, дошла је катастрофа — други светски рат.

Прве бомбе Хитлерове авијације уништиле су 6. априла 1941. до темеља Народну библиотеку и Дом студената Богословског факултета који се до ње налазио на Косанчићевом Венцу. Факултет је ускоро насилно прогнан из своје зграде, при чему је прилично страдала библиотека; настава се није могла редовно обављати;

студенти су се расули на разне стране — право ратно стање. Жалосно политичко подвајање није мимоишло ни наш Факултет. Али — „поменуло се, не повратило се!“

Из рата је Факултет изишао као права жртва рата. Вратио се у своју зграду са окрњеним наставничким колегијем, са много ратних рана, које још нису зацелиле, и са новим проблемима. Наставнички кадар попуњен је мањим снагама, махом из круга асистената или људима са стране и живот се постепено нормализовао. Донесена су Правила о упису, систему студија и полагању испита и Правила о полагању докторског испита и стицању научног степена доктора теологије. Тада је (1952) уследило издавање Богословског факултета из састава Београдског универзитета, те је бригу о Факултету преузела Црква. Тако је постао Богословски факултет Српске православне цркве. Било је то у складу са принципом устава наше нове Државе о одвајању Цркве од Државе. Међутим, иако је то била велика промена, није она пореметила живот и рад на Факултету у оној мери како се то могло очекивати. Број студената није опао. Напротив. Школске 1952/53. године уписало се 240 студената, од чега 129 нових. Касније ће тај број да опада, па да затим стагнира, да би опет у последњим школским годинама почео да расте. У школској 1980/81. години уписано је 228 студената, од тога 132 нова. До издавања Богословског факултета из састава Универзитета дипломирало је 589, а од издавања (1. јула 1952) до краја школске 1979/80. године још 306 студената.

Овај Факултет завршила су 34 каснија епископа, готово сви његови садашњи професори, као и професори наших богословија. Било је и странаца који су овде студирали и дипломирали (Руси, Чеси, Пољаци, Словаци, Румуни, Бугари, Грци, Албанци, Мађари, Немци, Американци) и касније постали професори универзитета, епископи и други црквени делатељи у својим земљама, а остали пријатељи нашег народа и наше Цркве. Бивало је и студената других вероисповести који су овде студирали и дипломирали. Факултет је завршило и преко 60 студенткиња.

Посебно радосни, празнични, дани били су за наш факултет докторски испити и промоције нових доктора теологије. До сада су титулу доктора теологије на нашем Факултету стекла 22 лица, док је титула почасног доктора теологије додељена проти Стевану Димитријевићу, редовном професору и једном од оснивача Богословског факултета, и тројници еминентних поглавара православних цркава: архиепископу атинском и целе Грчке Доротеју, патријарху московском и целе Русије Алексију и васељенском патријарху Атинагорци.

Пре другог светског рата Богословски факултет је највише муке имао због недостатка одговарајућих просторија како за наставу и рад професора, тако и за живот студената. После рата та ситуација је била још гора, јер се на рачун простора у згради самог Факултета морало све више одвајати за смештај извесног броја студената. Услед општег тешког материјалног положаја Цркве штедња је била финансијски императив у материјалном пословању Богословског факултета што је негативно утицало на снабдевање

факултета најновијом литературом и стручном периодиком, на лично учешће професора у богословским научним скуповима и на издавачку делатност. Па ипак, благодарећи помоћи Светског савета црквава, појединих протестантских црквава, римокатоличких прелата, као и повременој помоћи Комисије за односе са верским заједницама и прилозима верних, Факултету је омогућено да одвија свој нормалан живот. После рата издана су три „Зборника“ радова професора Богословског факултета, а затим је почело да излази „Богословље“; наставници учествују, макар и у минималном броју, на богословским симпозијумима; врши се размена часописа, а благодарећи дародавцима Факултет прима довољан број иностраних богословских часописа, зборника и књига. И овога пута потврђују се Спаситељеве речи Апостолу: Доста ти је моја благодат; јер се моја сила у слабости показује“ (II Кор. 12, 9).

Све изложено, а посебно био-библиографије наставника нашег Факултета, најбоље показује да је Богословски факултет оправдао своје постојање и да је у условима нашег времена успео да одржи солидне темеље савремене богословске науке на којима се васпитавају и спремају нови кадрови. Зато он представља значајну каррику у дугом историјском ланцу српског високог богословског школства, чија је прва карика искована у Хиландару пре непуних осам векова.

Богословски факултет Српске православне цркве прославља свој шездесетогодишњи јубилеј скромно, али са усрдном благодарношћу Богу и људима који су на Факултету радили, трпели, у искушењима били, често и сиротовали, али остали постојани на свом путу и одани своме позиву, своме Факултету и својој Цркви. Морална снага и појединца и установе њихово је највеће благо. То благо су имали они који су сачували овај Факултет у тешким кризама рата и у послератној оскудици. Чувајући то благо, тај наслеђени морални капитал, Богословски факултет, његови професори и студенти, са оптимизмом гледају у будућност ове високе богословске установе Српске православне цркве.

Др Душан Љ. Кашић

Zusammenfassung

Dr. Dušan Kašić

THEOLOGISCHE FAKULTÄT DER SERBISCH-ORTHODOXEN KIRCHE

Die Gründung der Theologischen Fakultät war für das Jahr 1905 vorgesehen als die Hochschule in eine Universität umgewandelt wurde, aber diese Entscheidung konnte erst 1921 nach dem Krieg verwirklicht werden. Der erste Dekan der Theologischen Fakultät der Belgrader Universität war Protopresbyter Stevan Dimitrijević und unter den Theologie-Professoren befanden sich einige hervorragende Professoren der russischen Geistlichen Akademien. Für die anderen Disziplinen waren Professoren der Philosophischen Fakultät zuständig.

Die Bibliothek der Theologischen Fakultät wurde 1924 besonders bereichert als Professor Steven Dimitrijević aus der Sowjetunion eine große Anzahl russischer theologischer Bücher und Zeitschriften mitbrachte. Neben den Geschenken verschiedener westlicher Institutionen und dem regelmäßigen Erhalt von Periodika anderer theologischer Hochschulen wurde die Bibliothek zu einer soliden Grundlage für die wissenschaftliche Arbeit der Professoren und Studenten.

Die Arbeit der Fakultät wurde durch den Zweiten Weltkrieg 1941 unterbrochen. Nach dem Krieg nahm die Fakultät unter schwierigen Bedingungen, die sich dann langsam verbesserten, ihre Arbeit wieder auf.

Im Jahre 1952 wurde die Theologische Fakultät aus der Universität herausgegliedert und zu einer selbständigen theologischen Fakultät der Serbischen Orthodoxen Kirche umgewandelt. Bis zu diesem Zeitpunkt diplomierten 589 Studenten an dieser Fakultät, seit der Trennung bis Ende des Semesterjahres 1979/80 noch weitere 306 Studenten. Bis jetzt promovierten 22 Personen an der Belgrader Theologischen Fakultät zum Doktor der Theologie, während den 7 wissenschaftlichen arbeiten der grad »Doctor honoris causa« gegeben wurde. Ihre fachlichen Beiträge veröffentlichen die Lehrkräfte in der Zeitschrift »Bogoslovlje« (Theologie), die eine Unterbrechung in ihrer Herausgabe während des Zweiten Weltkrieges und unmittelbar danach gehabt hat. Danach hat die Fakultät drei Sammelbände mit Arbeiten ihrer Professoren herausgegeben. Ab 1957 erscheint »Bogoslovlje« erneut.

Von den Resultaten wissenschaftlicher Arbeiten bisher verstorbener Professoren der Theologischen Fakultät zeugen deren Bibliographien, die in der Jubilarausgabe von »Bogoslovlje« veröffentlicht wurden. Unter ihnen befinden sich folgende ehrenvolle Namen:

Dr. Dragutin Anastasijević, Dr. Dušan Glumac, Dr. Filaret Granić, Dr. Damaskin Grdanički, Dr. Radoslav M. Grujić, Dr. Stevan Dimitrijević, Dr. Alexandar Pavlovič' Dobrokloncki, Dr. Miloš Erdeljan, Dr. Jordan P. Ilić, Dr. Radivoj Josić, Dr. Borislav Lorenc, Dr. Marko Mikielj, Dr. Lazar Mirković, Dr. Atanasije Popović, Dr. Justin Popović, Dr. Tihomir Radovanović, Dr. Simeon Stanković, Dr. Dimitrije Stefanović, Dr. Dragoslav Stranjaković, Prof. Sergije Viktorovič Troickij, Dr. Theodor Titov und Dr. Vikentije Florianovič Frandinskij.